

skega dela, ki samoumevno prehaja v roke žensk, se hkrati ohranja in povečuje. Tako na seznamu neplačanih dejavnosti, ki so 'v ženski domeni', v zadnjem času najdemo tudi neplačano žensko delo v družinskih podjetjih, podpiranje partnerjeve kariere, prostovoljno delo v raznih prostovoljnih organizacijah (str. 295). Najbolj zaskrbljujoči pa so demografski trendi v starostni strukturi prebivalstva. Ta se v vseh sodobnih zahodnih družbah spreminja predvsem v smeri večanja deleža starejše populacije. Čeprav gre za spremembe, ki producirajo tudi večjo kakovost življenja starejših (večja aktivnost starejše populacije po upokojitvi, npr. izobraževanje, rekreacija) (Laslett, 1996)), pa v kontekstu skrbi in nege starejših prinašajo vrsto novih situacij in problemov. Avtorica spremne besede poudarja, da bodo stari ljudje največji problem socialnih politik 21. stoletja. A ne le to. "Velika večina držav (z delno izjemo skandinavskih) odrija starost in vse, kar je z njo povezano, v področje zasebnega, v družine, torej v področje, kjer ima država malo kompetenc in malo odgovornosti" (str. 292). Tako kaže, da bo bistvena razlika med spoloma ostala prav v kompleksnem spektru negovalnega dela. Tu ostajajo današnje ugotovitve enake ugotovitvam, do katerih je prišla Ann Oakley. Neplačano žensko delo vezano na ideologijo ženskosti. Ali kot zaključí avtorica spremne besede Tanja Renner, "v začetku 20. stoletja se je množično vzpostavila figura gospodinje in ob koncu stoletja lahko rečemo le, da njeno delo še daleč ni končano" (297).

Tako Gospodinja ostaja še vedno pomembna in aktualna. Prevod knjige zato ne more biti omejen zgolj na ozko ciljno publiko - 'sladokusce' - sociologe družine, ki radi prebirajo klasična dela s tega področja, ampak je (skupaj s spremno besedo) koristno in aktualno branje za širše (strokovno) občinstvo. Velika vrednost knjige (tako v originalu kot v prevodu) je, da je pisana z jasnim jezikom in preglednimi idejami in tezami. Predstavlja vsestransko obravnavo izbrane tematike: socialnozgodovinsko analizo spolne delitve dela (genezo moderne spolne delitve dela), sociološko obravnavo spolne delitve dela v modernosti ter hkrati

tudi empirične izsledke. V tej luči je tudi dragoceno študijsko gradivo (tako na srednješolski kot dodiplomski in podiplomski ravni). Na splošno pa je knjiga lahko inspirativno branje za vse družboslovce - tako v kontekstu teorije kot prakse.

Matjaž URŠIČ

Don Mitchell

Cultural Geography. A Critical Introduction.
Blackwell Publishers, Oxford, Malden 2000,
325 str.

Kulturna geografija predstavlja izredno široko področje preučevanja kulturnih pojavov v prostoru. V novejšem času ta "metadisciplina" vse bolj pridobiva na pomenu zaradi zapletenih procesov globalizacije in tehnizacije, katerih vpliv se v največji meri realizira prav v fizičnem prostoru in kulturi, ki ju zaseda. Mešanica geografije in kulturnih študij se v takih primerih izkaže kot najprikladnejše orodje za dešifriranje in analizo robnih, variabilnih pojavov, v katerih se združuje več dimenzij. Ti novi, sinergični pojavi zaradi svoje vsakdanjosti in splošnosti presegajo področja posameznih znanstvenih disciplin ter nehote izpadajo iz njihovih programskih shem. Prav zato je podlaga knjige avtorja, ki je sicer po izobrazbi geograf, močno interdisciplinarna ter vsebuje poleg socioloških in geografskih implikacij tudi ekonomske, politične, arhitekturne in psihološke elemente, ki naj bi pripomogli k boljšemu razumevanju narave teh zapletenih procesov.

Sinteza analize kulturnih sprememb in različnih geografskih okolij predstavlja svojevrsten metodološki izziv, na katerega Mitchell odgovori z obilico primerov iz takoimenovanih "kulturnih vojn", ki predstavljajo središčno os njegovega diskurza. Kulturne vojne opredeli kot spopade za pomene in strukturo družbenih odnosov, institucij ter prostorov, ki v določeni meri determinirajo delovanje posameznikov in skupin v družbi. Konflikt je zanj fluiden, ireverzibilen proces, kjer z nenehnim

rušenjem in tvorjenjem občutljivih razmerij med variabilnimi družbenimi agenci prihaja do regeneracije kulturnih sestavin. Avtor se zaveda dejstva, da diverzifikacija kulturnih elementov poleg raznovrstnosti vnaša v okolje tudi določeno stopnjo homogenizacije ter se v tem kontekstu obregne tudi ob vprašanje kulturne pravičnosti. Ne glede na pestrost tematik pa ostaja glavnina teksta zgoščena okoli problematike "geometrije moči", ki predstavlja vezni pojem med dimenzijama kulture in prostora. Pojem je povzet po Doreen Massey (knjigi *Prostorska delitev delavstva* (1984) in *Prostor, kraj in spol* (1994)) in označuje obliko ter sestavo prostorskega sistema, v katerega je posameznik hote ali nehote postavljen. Opisana razmerja prostorskih moči so v trajnem transformacijskem procesu in so rezultat nenehnih spopadov med silami v prostoru. Ti spopadi vključujejo tako odprte situacije, kjer gre za jasen odpor do vladajoče strukture, ki nadzoruje in usmerja naše gibanje ali delovanje v prostoru, ter za bolj običajne, vsakdanje življenjske situacije, kjer se izraža odpor do akomodacije v trenutnem kulturnem, političnem in ekonomskem sistemu.

Pred nadaljnjo in bolj podrobno razgradnjo knjige je treba predstaviti avtorjevo močno navezanost na tradicijo materializma in marksizma, kar se nenazadnje odraža tudi v sami zgradbi teksta. V nekoliko nenavadnem uvodu nam prek prikaza lastne politične afinitete sporoča tudi strategijo knjige, v kateri bo z namenom kritičnega ovrednotenja geografskih študij kulture namerno zamolčal določene kulturne in politične procese ter s tem zavzel stališče - pozicijo, iz katere bo nagovarjal bralca. V knjigi po avtorjevih navedbah zato namerano umanjka analiza poststrukturalistične teorije in postmodernizma, prav tako opaža pomanjkanje postkolonialistične teorije, ki bi lahko odgovorila na nekatera vprašanja tvorjenja geometrij moči. Vnaprej se opraviči tudi za premajhno navezanost na kulturno ekologijo in pretirano vpetost v polje kulturnih študij ter na koncu zaključí s pojasnilom o zamolčani analizi kulturne industrije, čeprav je v knjigi ves čas govora o

razmerjih moči pri produkciji in uporabi kulture.

Knjiga je razdeljena na tri velike sklop, prvi ima naslov *Politika kulture* in je podlaga za ostala dva sklopa. V prvem poglavju je predstavljen koncept kulturnih vojn na konkretnih primerih (govori o mozaiku v kongresnem centru v Koloradu, različnih primerih rasističnih nacionalizmov, poskusu kulturne transformacije Glasgowa itd.), v nadaljevanju pa podrobneje razčleni zgodovino kulturne geografije ter v ta namen analizira prispevke avtorjev kot sta Carl Sauer in Wilbur Zelinsky. Ker pri tradicionalnih avtorjih kulturne geografije opaža precejšnje pomanjkljivosti in napake, se v naslednjem poglavju osredotoči na sodobne kulturološke študije in novo kulturno geografijo. Vzpostavi močno povezavo med kulturno geografijo in sodobnimi kulturološkimi teorijami, ki so vzklicale po drugi svetovni vojni. Ena izmed osrednjih figur v tem kontekstu je Raymond Williams, omenja pa tudi Richarda Hoggarta, Stuarta Halla (Birminghamsko šolo kulturnih študij) ter Antonia Gramscija kot sivo eminenco poznejšega razvoja kulturnih študij (tu je pomemben njegov koncept kulturne hegemonije). Prvi del teksta zaokroži s poglavjem o politični ekonomiji kulture. Čeprav sodobno kulturo definira kot neločljiv del ekonomije, v ta navidez simbiotičen odnos vendarle vnese dovolj kritične distance, ki dopušča aktivno vlogo posameznika znotraj procesov produkcije kulturnih dobrin. Ta učinek doseže s konceptom kritične infrastrukture kulturne ekonomije. Avtorica tega pojma je Sharon Zukin (1991), ki teorije kulturnega kapitala (povzete po Pierru Bourdieu) poveže z analizo reprodukcije sodobnih kulturnih elit.

Drugi del knjige z naslovom *Politična pokrajina* se osredotoči na vizualno reprezentacijo kulture v prostoru. Čeprav je v začetnem poglavju predstavljeno več primerov kulturnih pokrajin, so v nadaljevanju bolj izrazito obdelana predvsem tri mestna področja in sicer: Johnstown, Vancouver (del mesta, imenovan Chinatown) in predel Pariza (Montmartre). Širok repertoar primerov kulturnih krajin dopolni z deskripcijami slikarskih pejzažev

iz različnih zgodovinskih obdobj (npr. slikarja Tompkins H. Mason in John Constable). Vplive in učinke "vizualnih ideologij" pa podrobneje razčleni v poglavjih: Pokrajina in pričakovanje - estetika, moč in dobro življenje ter Cirkulacija pomenov - pokrajina kot sistem družbene reprodukcije. Iz opisanih primerov lahko razberemo, da posameznik po Mitchellu ni le pasiven receptor vizualnih reprezentacij iz okolja, temveč slike procesira v skladu s shemo metafor, ki jih ima v svojem spominu. Prav v razgradnji metafore leži ključ do razumevanja umetno oblikovane krajine. Ko se v nadaljevanju poglobi v analizo simbolnih prostorov nakupovalnih središč, vendarle predstavi tudi senčno plat uporabe metafore v ekonomske namene in poudari možne negativne aspekte predelave vizualnih informacij. Pokrajina je zanj materialen tekst, ki lahko sporoča in sugerira tako pričakovana kot nepričakovana, iritantna razmerja med dimenzijami v prostoru ter na ta način posredno vpliva na sistem družbene reprodukcije. Metafora kot vezivo vizualnega in zgodovinskega spomina torej predstavlja pomemben del mehanizmov prilagajanja in identifikacije v prostoru, vendar je ključni aspekt, ki diktira funkcionalno rabo prostora in usmerja njegovo nenehno preoblikovanje, podan v procesih kulturnih vojn. Opiše jih v ključnem, tretjem delu knjige z naslovom Kulturna politika.

Različne kulturne politike, ki so zajete v tem delu knjige, nam avtor predstavi z vidika dveh kategorij, med katerima vlada nenehna napetost. To sta odpor in kontrola. Prvo navadno enačimo z alternativnimi, marginalnimi gibanji, naperjenimi zoper uradne vladajoče strukture oblasti, ki naj bi poosebljale drugi, nasprotni pol te dialektične zveze - institucijo kontrole. Meje med tema kategorijama so večkrat zabrisane in nejasne, tako nas Mitchell opozarja že v uvodnem poglavju s pomenljivim naslovom: Kulturna politika - dialektika spektakla. S pomočjo različnih primerov iz popularne kulture (omenja Malcoma McLarna in Sex Pistole) in opisov različnih krvavih političnih prevratov (pokol na trgu Tiananmenu, študentski in delavski upor v Parizu leta 1968) nam skuša prikazati

nekatero enotno značilnosti, podobnosti, ki jih najde v dveh navidez tako različnih manifestativnih oblikah upora. Pri tem se v veliki meri naslanja na koncepte Guya Deborda in njegovih definicij družbe spektakla (knjiga Družba spektakla, Komentarji k družbi spektakla, Panegirik, Koda, 1999). Spektakel je v sodobni družbi spremenjen v obliko kontrole, ki ga kapital izvaja nad množico potrošnikov in je nadvse dobrodošlo orodje za sproščanje negativnih impulzov, uperjenih zoper vladajočo strukturo.

Rezistenca in sodobno uporništvo gresta z roko v roki s pojavi spektakla in kontrole. Ko navaja primere uporniških kultur v glasbi ali pa visoki umetnosti (npr.: dadaisti v obdobju 1910-1920, pariški mednarodni situacionisti med 1950-1960), ne izpusti dejstva, da je bil kritični potencial teh alternativnih in avantgardnih skupin hitro utopljen v procesih kapitalizacije (zreducirani so bili na raven artikla za prodajo) in institucionalizacije, kar je v veliki meri pripomoglo k brisanju meja med kontrolo in rezistenco. Kdaj torej rezistenca opozarja na resnične probleme in se ne podreja logiki oblastniških struktur? Mitchell je mnenja, da je mogoče take oblike upora opaziti predvsem v prostoru. Opirajoč se na Henrija Lefebvra izpelje tezo, po kateri je boj za kulturo v resnici boj za prostor, njegovo kontrolo, produkcijo, nadzor oseb, ki se gibajo skozi prostor in pregled nad aktivnostmi, ki se štejejo za sprejemljive v tem okolju. Upor, nesposoben produkcije novega prostora, potemtakem ni realiziran v vsem svojem potencialu in bo zadušen ter ne bo bistveno vplival na nadaljnji potek življenja v družbi. Naslednja štiri poglavja obravnavajo različne aspekte transformativnih kulturnih bojev, ki potekajo v prostoru in predstavljajo prvo bojno linijo marginaliziranih skupin. Po vrsti poglavja analizirajo naslednje problematike: Seks in spolna usmerjenost - kulturna politika in politična geografija osvoboditve, Feminizem in kulturna sprememba - geografija spola, "Prostor za vsakogar" - kulturna geografija rase in Geografije pripadnosti - narodi, nacionalizmi in identiteta v obdobju deterritorializacije.

Kljub izredni vsestranskosti in pravi enciklopedični strasti, ki se v knjigi zrcali z

ogromnim številom teorij in konceptov, dopoljenih z opisi večine relevantnih avtorjev s področja prostorske sociologije, geografije, zgodovine, antropologije, kulturne teorije, politike itd., nam ob branju zaključnih strani knjige v ustih vendarle ostane nekoliko grenak priokus. Predvsem zaradi neučinkovitega zaključka, v katerem se avtor obregne ob vprašanje kulturnih pravic. Svoj diskurz nasloni na Davida Harveya (knjiga *Justice, Nature and the Geography of Difference*, 1996) in opraviči svojo fragmentacijo teksta s potrebo po vzpostavljanju multifunkcionalnih prostorsko-kulturnih struktur, ki so sposobne dialoga, tako na globalnem kot lokalnem nivoju. Mitchellova kulturna geografija je tekst, konstruiran iz drugih tekstov, z namenom obogatitve in nagrajnice originalnih konceptov, vendar pa prav preširoko zastavljena struktura knjige, ki je bila sprva namenjena kot učbenik dodiplomskim študentom, na trenutke deluje konfuzno in nedodelano. Avtor je profesor geografije na Syracuse University v Združenih državah Amerike in urednik revije *Ecumene*, ki se ukvarja z vprašanji okolja, kulture in pomena. Med njegova pomembnejša dela se uvršča knjiga *The Lie of the Land: Migrant Workers and the California Landscape* (1996), poleg tega pa je tudi pisec številnih člankov z družbeno-prostorsko tematiko, v katerih se ukvarja s področji delavstva in razrednih odnosov, marginaliziranih skupin ter historično geografijo znanosti.

Kulturna geografija je razmeroma nova disciplina, ki si hitro utira pot predvsem v področja sociologije, geografije in kulturne antropologije. Za njenega začetnika velja Carl Sauer s skupino svojih študentov na Berkleyski univerzi v Združenih državah Amerike okoli leta 1920, po drugi svetovni vojni se težišče preusmeri na Evropo, natančneje v Francijo, in avtorje kot so Michel de Certeau, Guy Debord in Henri Lefebvre. Kot njihove naslednike bi lahko v zadnjem času označili predvsem Davida Harveya, Edwarda Sojo in Roba Shieldsa, ki so v Sloveniji dokaj dobro poznani avtorji. Don Mitchell izhaja iz geografskih struj in je zato bolj nepoznan avtor, ki si zasluži pozornosti predvsem zaradi drugačnega in nekoliko nenavadnega pristopa k obravna-

vani problematiki. Njegova začetna opozorila o pomanjkljivostih in ideoloških intencah teksta delujejo vznemirljivo ter vplivajo na nadaljnjo razgradnjo teksta s strani bralca, ki kaj kmalu ugotovi, da so navedene pomanjkljivosti zakamuflirane v samem tekstu. Prav zato lahko zaključim, da je avtor v svoji ideološki naravnosti ne le kritičen marksist in materialist, temveč se v ozadju skriva tudi preračunljiv poststrukturalist, ki se še kako zaveda fenomenov postmodernizma.